

### บทบาทของอุบาสกในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันเนื่องจากมีเหล่าสาวกได้ช่วยกันทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาให้กว้างไกลและคอยอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นสืบมาโดยลำดับ

อุบาสกเป็นสาวกกลุ่มหนึ่งที่ได้มีบทบาทช่วยส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ จากการศึกษาพบว่าพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงบทบาทของอุบาสกไว้ในลักษณะต่าง ๆ กัน แต่เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วมี 2 ประการ คือ บทบาทในการถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์และบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

#### 1. บทบาทในการถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา

หมายถึง การทำหน้าที่บำรุงพระสงฆ์ในด้านการดำรงชีพให้อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน กล่าวคือ

##### 1.1 บทบาทในการถวายภัตตาหารเป็นประจำ

บทบาทในด้านนี้มีอย่างสม่ำเสมอ นับตั้งแต่ในระยะเริ่มต้นที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อุบาสกทั้งที่เป็นพราหมณ์ เศรษฐี คฤหบดี พ่อค้าพณิช ผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า ต่างพากันอุปถัมภ์พระสงฆ์โดยการถวายภัตตาหารเป็นจำนวนมาก ถึงแม้พระสงฆ์จะไปบิณฑบาตรทางไหนก็มีผู้ทำบุญถวายทาน โดยตลอดจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้รวดเร็วขึ้น

อุบาสกผู้มีบทบาทในด้านนี้โดยส่วนมากแล้วทุกคนต่างก็มีโรงงานซึ่งใช้เป็นสถานที่ให้ทานอยู่ประจำในบ้าน ดังนั้นจึงเป็นการสะดวกต่อการถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ได้อย่างสม่ำเสมอ อุบาสกเหล่านี้ คือ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ท่านเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ที่บ้านของท่านจะจัดเตรียมสถานที่และตกแต่งอาสนะเพื่อถวายภัตตาหารเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์วันละ 2,000 รูปเป็นประจำ ท่านมีกิจวัตรประจำคือการเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อสดับฟังธรรมทุกวัน เวลาไปก่อนเวลาอาหารได้นำอาหารของขบฉันไปถวาย เวลาไปในตอนหลังจะนำเอาเภสัช 5 อย่าง และปานะ 8 ประการไปถวายเป็นประจำ เวลาไปฟังธรรมท่านไปด้วยความเป็นคนใจบุญจึงคืออยู่เสมอ

ว่า “ภิกษุหนุ่มและสามเณร จะคู่มือของท่าน” ดังนั้นเมื่อท่านไปจึงมีสิ่งของไปถวายไม่เคยขาด เมื่อได้ทำภารกิจเสร็จสิ้นแล้วก่อนจะกลับบ้านมักจะตรวจดูตามวิหารว่ายังขาดสิ่งใด และคอยดูสิ่งที่ภิกษุต้องการก็จัดหาสิ่งนั้นไปถวาย จึงทำให้ท่านมีความรอบรู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรนำไปถวายแก่ภิกษุ ท่านจึงเป็นผู้ที่จัดอาหารและสิ่งของถวายได้เหมาะสมกับความต้องการของภิกษุสงฆ์ เวลาชาวบ้านจัดงานมงคลที่มีการถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ด้วยจึงเชิญท่านไปให้ความแนะนำและร่วมงานอยู่เสมอ ๆ<sup>1</sup> ทำให้ท่านไม่ค่อยมีเวลาอุปัฏฐากพระภิกษุสงฆ์ที่บ้านประจำทุกวัน จึงได้มอบหมายงานที่บ้านให้พวกลูก ๆ หลาน ๆ ทำหน้าที่แทน

เมณฑกเศรษฐี ชาวเมืองภททียะ ได้ถวายภัตตาหารต้อนรับพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ที่เมืองภททียะ ได้ทูลขอพิจารณาเป็นคนอุปัฏฐากถวายอาหารเป็นประจำตราบเท่าที่ยังเสด็จประทับอยู่ที่เมืองนี้ทำให้พระพุทธเจ้าและพระสาวกมีความสะดวกสบายขึ้นสามารถทำงานเผยแผ่ศาสนาได้โดยราบรื่น<sup>2</sup>

อุพพอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ถวายอาหารบำรุงพระสงฆ์เป็นประจำที่บ้านของท่านจะมีงานจัดเลี้ยงภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ 500 รูปเป็นประจำ<sup>3</sup>

พระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ท่านได้เคยทำการอุปัฏฐากบำรุงพระสงฆ์ด้วยภัตตาหารและไทยธรรมแก่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์จำนวนถึง 1,000 รูปด้วยพระหัตถ์ของตนเองตลอด 7 วัน และได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงรับอาหารบิณฑบาตรที่พระตำหนักทุกวันแต่ถูกห้ามไว้จากพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ถวายภิกษาแก่พระภิกษุเป็นประจำทุกวันวันละ 1 รูป เป็นประจำตั้งแต่นั้นมา<sup>4</sup>

สันธานคฤหบดี วิสาขคฤหบดี ท่านทั้งสองเป็นอุบาสกที่เคร่งครัดในข้อวัตรปฏิบัติมาก ท่านทั้งสองได้สมาทานรักษาศีลอุโบสถตลอดชีวิต เลิกการคลุกคลีด้วยภรรยา นุ่งขาวห่มขาว และประพฤติดนอยู่ในพรหมจรรย์โดยตลอด กิจวัตรประจำของท่านคือตอนเช้ามีจะสมาทานองค์อุโบสถ พอสายก็ไปถวายทานเป็นประจำไม่เคยขาดเพื่อเกื้อกูลพระภิกษุสงฆ์เป็นประจำทุกวัน

เศรษฐีชาวเมืองโกสัมพีผู้เป็นสหายกัน 3 คน คือ โฆสกเศรษฐี กุกกุฏเศรษฐี และปวาริกเศรษฐี ท่านทั้ง 3 ได้ทราบพระเกียรติศัพท์ของพระพุทธเจ้าจากดาบสแล้วเกิดความเลื่อมใส

<sup>1</sup> ธ. อ. 1 / 4 / 141.

<sup>2</sup> วินย. มหา. 4 / 86 / 104 - 106.

<sup>3</sup> ธ. อ. 3 / 6 - 7.

<sup>4</sup> เรื่องเดียวกัน.

ได้พากันเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรมแล้วได้ถวายทานอุปัฏฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์เป็นประจำ<sup>5</sup>

จากหลักฐานที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า อุบาสกได้ให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยดีมาโดยตลอดจึงถือว่าเป็นการช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ คือ พระสงฆ์สามารถจะดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ลำบากเพื่อเผยแผ่ศาสนาต่อไป และนอกจากอุบาสกเหล่านี้แล้วยังมีอุบาสกคนอื่น ๆ อีกจำนวนมากที่มีบทบาทในลักษณะเดียวกันนี้ผู้วิจัยไม่นำเรื่องราวของท่านมากล่าวไว้เพราะท่านเหล่านั้นต่างก็ได้ถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยการถวายอาหารเช่นเดียวกันจึงได้แสดงเฉพาะเรื่องของอุบาสกบางท่านเพื่อพอเป็นแนวทางในการนำไปศึกษาต่อไป

## 1.2. บทบาทในการถวายสิ่งของอุปโภคและยารักษาโรค

บทบาทในด้านนี้ อุบาสกกระทำอยู่เป็นประจำเช่นเดียวกันกับการถวายอาหารเนื่องจากว่าเครื่องอุปโภค อันหมายถึง เครื่องอัฐฐบริขารเช่นผ้าไตรจีวร เครื่องใช้ที่จำเป็นอย่างอื่น ๆ และยารักษาโรคเป็นสิ่งที่พระสงฆ์พึงต้องใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสบายพอสมควรอันส่งผลต่อการปฏิบัติศาสนกิจได้ อุบาสกจำนวนมากที่มีบทบาทในลักษณะนี้อย่างเช่น

พระเจ้าอุเทนกษัตริย์เมืองโกสัมพีได้ถวายจีวรแก่พระอนนทเถระเพราะมีความศรัทธาในการใช้สอยผ้าของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีความมั่งคั่งและประหยัดเพราะได้ทรงสดับว่า ภิกษุที่รับจีวรแล้วจะมอบจีวรของตนแก่ผู้มีจีวรที่ต่ำกว่า จากนั้นจะนำเอาผ้าเก่าเหล่านั้นทำเป็นผ้าปูที่นอน ผ้าปูพื้น ผ้าเช็ดเท้า จากนั้นแล้วใช้ผสมดินเหนียวฉาบทาฝาทรงพิจารณาเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์ใช้ผ้าอย่างคุ้มค่าจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาได้ถวายผ้ามีค่าเป็นจำนวนมากมายังผ้าที่มีราคา 500 , 1,000 , 100,000 กหาปณะโดยได้ถวายเป็นชุด ๆ ตามราคาจีวร ทำให้พระสงฆ์มีเครื่องใช้สอยไม่เดือดร้อน<sup>6</sup>

หมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาโรคให้แก่ประชาชน ครั้งหนึ่งท่านได้ถวายการรักษาแก่พระเจ้าจันทรปัชโชติให้หายจากการป่วยเป็นโรคผอมเหลืองได้รับพระราชทานผ้าสีไวยกะมาเป็นรางวัลหนึ่งคู่ ท่านได้ถวายผ้านั้นแก่พระพุทธเจ้าเพราะมีศรัทธาและยังได้ถวายการรักษาแก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้เจ็บป่วยเป็นประจำคอยจัดยารักษาถวายอยู่เสมอ ๆ แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้อาพาธ ครั้งที่พระพุทธเจ้าถูกปองร้ายจากพระเทวทัตจนพระโลหิตห้อท่านได้ทำการถวายการรักษาจนพระพุทธองค์ทรงหายจากการบาดเจ็บ<sup>7</sup>

<sup>5</sup> ธ. อ. 2 / 42 / 46.

<sup>6</sup> วินย. จุลล. 7 / 626 / 392.

<sup>7</sup> วินย. มหา. 5 / 134 / 187.

อนาถบิณฑิกเศรษฐี จิตตคฤหบดี และ เศรษฐีคนอื่น ๆ ที่เลื่อมใสก็ได้ถวายเครื่องอัฐบริวารอยู่เป็นประจำ รวมถึงสิ่งของอื่น ๆ ด้วย เช่น ดอกไม้ ของหอม ผ้า และเภสัชที่เป็นยารักษาโรค<sup>8</sup>

จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่าอุบาสกเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของพระสงฆ์ และอุบาสกได้ปฏิบัติหน้าที่ที่พึงกระทำต่อพระสงฆ์ไม่บกพร่องได้ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์เหมือนเป็นกิจวัตรประจำวันเพราะพระสงฆ์ท่านได้สละแล้วซึ่งทรัพย์สมบัติและความสุขที่อิงอาศัยวัตถุสิ่งของ เลิกการประกอบอาชีพการงาน ดังนั้นพระสงฆ์จึงต้องฝากการเลี้ยงชีพไว้กับอุบาสกและอุบาสิกาหรือชาวพุทธเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์จึงช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ท่านประสบความสำเร็จคือสามารถเผยแผ่หลักคำสอนไปสู่สถานที่ต่าง ๆ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

## 2. บทบาทในการช่วยเหลือพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง

หมายถึง บทบาทที่ส่งเสริมเป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งกล่าวได้ดังนี้

### 2.1. บทบาทในการสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุ

เสนาสนะและที่อยู่อาศัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งของคฤหัสถ์และบรรพชิต จัดเป็นปัจจัยหนึ่งในบรรดาปัจจัย 4 ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับบรรพชิต คือ ฝ้านุ่ง ( จีวร ) อาหาร ( บิณฑบาตร ) ที่อยู่อาศัย ( เสนาสนะ ) ยารักษาโรค ( เภสัช ) รวมเรียกว่า จตุปัจจัย<sup>9</sup> เมื่อบรรพชิตซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ท่านมีปัจจัย 4 อันเป็นสัพปาเยแล้วจะช่วยให้ท่านสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องมีปิลิโพทความกังวลในสิ่งเหล่านี้ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุดุธรรมและการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ได้ อุบาสกได้อุปถัมภ์มาโดยตลอด

จากการศึกษาพบว่า อุบาสกจำนวนมากได้สร้างเสนาสนะถวายไว้ในพระพุทธศาสนา เช่น ได้สร้างกุฏิ ศาลา เจดีย์ วิหาร ฯลฯ

พระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความเลื่อมใสได้ถวายพระเวฬุวันซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์แก่พระพุทธเจ้าเพื่อเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา<sup>10</sup>

<sup>8</sup> ธ. อ. 1 / 4.

<sup>9</sup> พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 526.

<sup>10</sup> วินย. มห. 4 / 63 / 70 - 72.

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างอารามชื่อเชตวัน ในเมืองสาวัตถีถวายเป็นอารามที่สำคัญ และมีชื่อเสียงที่สุดในสมัยพระพุทธกาล เพราะพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่อารามแห่งนี้มากกว่าสถานที่อื่น ๆ คือ มาจำพรรษาอยู่ถึง 19 พรรษา<sup>11</sup> จึงทำให้พบชื่ออารามแห่งนี้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาอยู่บ่อยครั้ง นอกจากนี้ท่านเศรษฐียังได้สร้างวิหารขึ้นหลายหลังในบริเวณพระเชตวัน เช่น สร้างซุ้มประตู ศาลา หอฉัน เรือนไฟ\* กัปปิยกุฏิ วัจจกุฏิ สถานที่จงกรม โรงสำหรับจงกรม บ่อน้ำ ห้องอาบน้ำ ศาลาเรือนไฟ สระโบกขรณี มณฑป เป็นต้น<sup>12</sup> สิ้นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างเป็นเงินถึง 45 โกฏิ

เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้สร้างวิหารจำนวน 60 หลัง<sup>13</sup> ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ เพราะเห็นพระภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ตามป่าช้าบ้าง โคนต้นไม้บ้าง ภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ตามป่าบ้าง และมีอิริยาบถที่ส่ำรวมทำให้ท่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและเห็นใจพระสงฆ์ที่ต้องทนอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านจึงได้จัดสร้างวิหารถวาย

โฆสกเศรษฐี ได้สร้างโฆสิตารามถวายโดยเฉพาะได้ตั้งโรงทานให้ท่านแก่คนเดินทางไกลและคนกำพร้าทุก ๆ วัน<sup>14</sup>

กุกกุฏเศรษฐี และ ปาวาริกเศรษฐีได้สร้างกุกกุฏาราม และ ปาวาริการามถวายไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นที่ประทับและพักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์เมื่อเสด็จมาเมืองโกสัมพี<sup>15</sup>

จิตตคฤหบดี ได้สร้างอัมพวารามถวายซึ่งแต่เดิมสถานที่นี้เป็นสวนมะม่วงของท่านเอง เมื่อเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้วจึงถวายสวนมะม่วงนี้แก่พระสงฆ์ได้มอบต่อหน้าพระมหานามเถระและภิกษุสงฆ์ และยังได้จัดสร้างวิหารอันใหญ่โตขึ้นในอารามแห่งนั้นด้วยเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนรับภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง 4<sup>16</sup>

หลักฐานที่แสดงมานี้แสดงให้เห็นว่า อุบาสกได้ถวายการอุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คือ เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาแล้วได้จัดสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุ

<sup>11</sup> ธ. อ. 1 / 4.

\* เรือนไฟ ใช้สำหรับอบกายให้แห้งออกแบบอบน้ำด้วยไอน้ำ. ( สุทธิ พุญญาภาพ, พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, หน้า 320 )

<sup>12</sup> วินย. จุล. 7 / 256 / 111.

<sup>13</sup> วินย. จุล. 7 / 201 / 86.

<sup>14</sup> ธ. อ. 2 / 27 - 28.

<sup>15</sup> ธ. อ. 2 / 48 .

<sup>16</sup> ธ. อ. 3 / 171.

ไว้ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นสถานที่สำหรับพักอาศัย เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และกิจพระศาสนา อุบาสกได้สร้างเสนาสนะแต่ละแห่งนั้นหมดค่าใช้จ่ายสำหรับการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก แต่อุบาสกก็ยังปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอ การกระทำของอุบาสกนี้ได้แสดงให้เห็นความศรัทธาที่อุบาสกมีต่อพระพุทธศาสนาอย่างมากจึงได้ทำการอุปถัมภ์ เพื่อให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ถือว่าเป็นบทบาทหนึ่งที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง

## 2.2. บทบาทในด้านการชำระอธิกรณ์และปัญหา

พระพุทธศาสนาเมื่อมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาโดยลำดับก็ไม่อาจที่จะพ้นไปจากภัยหรืออันตรายจากสิ่งรอบข้างได้ จึงทำให้เกิดเป็นปัญหา ซึ่งภัยดังกล่าวมานั้นได้เกิดขึ้นจากเจ้าลัทธิผู้สอนลัทธิศาสนาต่าง ๆ บ้าง เกิดจากความประหลาดที่ไม่เหมาะสมของพุทธสาวกเองบ้างจนเป็นปัญหาและเป็นอธิกรณ์ขึ้น และเมื่อเกิดปัญหาและอธิกรณ์ขึ้นจึงต้องมีการสอบสวนหาความจริงที่ถูกต้องเพื่อรักษาความดีงามเอาไว้ซึ่งหมายถึงการรักษาพระพุทธศาสนาไว้นั่นเอง

เมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดอธิกรณ์ขึ้นเหล่าพุทธสาวกได้ช่วยกันแก้ไข ปัญหา และอธิกรณ์นั้นให้หมดไป อุบาสกก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้ทำหน้าที่ในด้านนี้ ซึ่งแบ่งออกดังนี้ คือ

### ก. บทบาทในการชำระอธิกรณ์

อุบาสกได้ช่วยชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาให้หมดไปได้ เช่น ครั้งหนึ่งธิดาของเศรษฐีในเมืองราชคฤห์เกิดตั้งครรภ์ขึ้นภายหลังจากที่บวชเป็นภิกษุณีทำให้เกิดปัญหาขึ้นเนื่องจากนางภิกษุณีที่ร่วมสำนักต่างก็พากันโจทก์ใส่ร้ายได้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระเทวทัต พระเทวทัตกลัวว่าความเสียหายจะเกิดขึ้นแก่พวกภิกษุณีผู้ทำตามโอวาทของตนจึง สั่งให้นางภิกษุณีนั้นไปสึกเสียจากสำนัก นางภิกษุณีได้ขอร้องและบอกความประสงค์ว่าที่นางบวชมิได้บวชเจาะจงพระเทวทัต แต่บวชเจาะจงพระพุทธเจ้า จึงขอร้องให้พวกภิกษุณีนางไปยังพระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อนางไปถึงพระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วว่าครรภ์ของนางตั้งขึ้นตั้งแต่มานานจะบวชแล้วแต่เพื่อจะเปลื้องถ้อยคำของพวกคนที่อาจจะกล่าวคำหยาบพระองค์ว่าไม่ทรงมีความยุติธรรมจึงได้อัญเชิญพวกอุบาสกประกอบด้วย พระเจ้าปเสนทิโกศล นายอนาถบิณฑิกเศรษฐี จูฬอนาถบิณฑิกเศรษฐี และ นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และตระกูลอุบาสกอุบาสิกาใหญ่อื่น ๆ มาแล้วให้ทำการชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ปรากฏว่าอุบาสกได้ทำการชำระอธิกรณ์ร่วมกับอุบาสิกาและพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระอุบาลีเป็นประธานในการวินิจฉัยตรวจสอบมีการตรวจดูมือ เท้า สะดือ และที่สูกท้องของนางภิกษุณีภายในม่านและนับวัน นับเดือนดู ก็ได้ความจริงว่า นางภิกษุณีได้ตั้งครรภ์ในเวลาที

นางเป็นคฤหัสถ์แล้วจึงทำให้นางภิกษุณีรูปนั้นพ้นจากมลทินช็อกกล่าวหาได้<sup>17</sup> อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นก็จบลงด้วยดี

ครั้งหนึ่งพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีได้ทำการทะเลาะวิวาทกันเนื่องจากอาบัติเล็กน้อย จนเกิดเป็นวิวาทาธิกรณ์ขึ้น พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องแล้วได้เสด็จไปตักเตือนกล่าวสอนแต่พวกภิกษุเหล่านั้นกลับคือร้อนไม่เชื่อฟังพระโอวาทคำสอนจนทำให้พระองค์ทรงปลีกหนีไปอยู่ที่อื่น ข่าวเรื่องการแตกร้างภายในหมู่คณะเกิดขึ้นไปถึงพวกอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองโกสัมพี พวกเขาจึงได้หาวิธีแก้ปัญหาเพื่อเป็นการสอนพวกภิกษุหัวคือเหล่านี้ให้รู้สึกสำนึกผิดโดยการร่วมมือกันไม่กราบไหว้ ไม่ลุกต้อนรับ ไม่ทำอัญชลีกรรม สามิจักรกรรม ไม่ทำสักการะ ไม่ทำความเคารพ ไม่นับถือบูชา ไม่ถวายอาหาร และบิณฑบาตรให้ พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีถูกอุบาสกกระทำอาการเช่นนั้นตอบแล้วก็รู้สึกตัวว่าพวกตนควรไปพระนครสาวัดดีเพื่อทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงโปรดเพื่อให้ระงับอธิกรณ์การกระทำของอุบาสกอุบาสิกาในครั้งนั้นจึงถือว่าเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี จนในที่สุดพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและขอขมาอดโทษต่อกันและกันเลิกวิวาทกันได้<sup>18</sup>

#### ข. บทบาทในการป้องกันภัย

การป้องกันภัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง บทบาทในด้านนี้อุบาสกได้กระทำไว้อย่างสม่ำเสมอ เช่น

พระเจ้าอชาตศัตรูได้ช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเมื่อครั้งที่เกิดมีการทำสังคายนาครั้งแรกพระองค์ได้ทรงรับเป็นการธุระในการช่วยเหลือให้ภิกษุสงฆ์ผู้ทำการสังคายนาในครั้งนั้นได้รับความสะดวกสบายคือพระองค์ได้ช่วยปฏิสังขรณ์มหาวิหารถึง๑๘ ตำบลภายในเมืองราชคฤห์เพื่อใช้เป็นสถานที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ พระองค์ได้ช่วยป้องกันภัยต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทำการสังคายนาและได้อุปัฏฐากบำรุงพระสงฆ์ด้วยอาหารบิณฑบาตร ในที่สุดการสังคายนาพระธรรมวินัยก็สำเร็จลงด้วยดี<sup>19</sup>

<sup>17</sup> ธ. อ. 6 / 118 - 119.

<sup>18</sup> วินย. มห. 5 / 251 - 259 / 343 - 353.

<sup>19</sup> วินย. อ. 1 / 10 - 14.

### ค. บทบาทในการแก้ไขปัญหา

ปัญหาที่เกิดขึ้นมาในพระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้วว่าเกิดมาจากหลายสาเหตุบางปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากพุทธสาวกคือพระสงฆ์เองมีความประพฤติไม่เหมาะสม เช่น

ครั้งหนึ่งอุบาสกคนหนึ่งชาวชนบทกัฎฐิรี ได้พบเห็นพระภิกษุสงฆ์พวกของพระอัสสชิ และปุนัพพสุกะผู้เป็นเจ้าถิ่นในชนบทกัฎฐิรี ได้ประพฤติตนเป็นอสังฆิโดยแสดงกิริยามรรยาทที่อนาจารไม่เหมาะสม เกรงว่าพระพุทธศาสนาในชนบทกัฎฐิรีจะเสื่อมสูญไป จึงได้แจ้งเรื่องราวที่ตนพบเห็นแก่ภิกษุรูปหนึ่งผู้ผ่านไปชนบทกัฎฐิรี ให้นำไปทูลแก่พระพุทธเจ้า เพื่อส่งพระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบมา เพื่อชำระและแก้ปัญหที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติเสียหายของพระสงฆ์เหล่านี้ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วได้ทรงติเตียนและ ให้ทำปัพพาทชนิยกรรรม\* แก่พวกภิกษุอัสสชิ และ ปุนัพพสุกะพร้อมได้ส่งให้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพร้อมภิกษุจำนวนหลายรูปไปเพื่อทำปัพพาทชนิยกรรรม จนทำให้พระพุทธศาสนาในชนบทกัฎฐิรีกลับมีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนเดิม<sup>20</sup>

จะเห็นได้ว่า อุบาสกมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาและช่วยชำระอริกรรมที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาให้หมดสิ้น ในกรณีดังกล่าวนี้ปัญหาและอริกรรมเป็นเรื่องที่พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้สอบสวนหาความจริง แต่เนื่องจากเป็นอริกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เป็นโลกวัชชะซึ่งเป็นโทษที่ชาวโลกติเตียน การสอบสวนหาความเป็นจริงจึงเป็นการไม่เหมาะสมที่พระสงฆ์จะต้องเข้าไปหาหลักฐานข้อเท็จจริง ดังกรณีสอบสวนเรื่องธิดาเศรษฐีเมืองราชคฤห์ จึงต้องอาศัยอุบาสกและอุบาสิกาเป็นผู้ทำหน้าที่แทน ผู้วิจัยเห็นว่าพระพุทธเจ้าต้องการจะให้ความยุติธรรมในหลักธรรมนั้นปรากฏแก่สังคมาและประชาชนโดยทั่วไปและให้มีส่วนร่วมในการตัดสินปัญหาและอริกรรมที่เกิดขึ้น ความจริงเรื่องดังกล่าวนี้พระพุทธเจ้าทรงทราบและมีวิธีระงับอยู่แล้วแต่ไม่ทรงกระทำ ทรงประสงค์จะให้เรื่องนั้นระงับด้วยการสอบสวนกันเองของเหล่าสาวกดังนั้นจึงได้มอบหมายให้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์อุบาสกและอุบาสิกาช่วยกันตัดสินวินิจฉัยโดยใช้หลักความถูกต้อง ในที่สุดปัญหาและอริกรรมที่เกิดขึ้นก็ระงับได้

\* ปัพพาทชนิยกรรรม คือ กรรมที่พระสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ที่พึงถูกขับไล่ออกจากหมู่คณะ. ( สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, ( พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2518 ), หน้า 231 )

<sup>20</sup> วินย. จุล. 6 / 85 - 88 / 35 - 44.



### 2.3. บทบาทในการแสดงธรรมและช่วยเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา

การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นผู้ไม่เลื่อมใสให้เกิดความเลื่อมใส ผู้ไม่มีความเข้าใจให้มีความเข้าใจแจ่มแจ้ง ถือว่าเป็นการเผยแผ่ศาสนาที่สำคัญ บทบาทในด้านนี้อุบาสกได้กระทำไว้เหมือนกัน คือ ได้ช่วยอธิบายธรรมและขยายเนื้อความธรรมที่เข้าใจยากให้แก่บุคคลอื่น ๆ

อุบาสกหลายท่านได้สร้างบทบาทในด้านนี้โดยวิธีต่าง ๆ กันเช่น แสดงธรรมให้ฟังบ้าง สนทนาธรรมบ้าง การไต่ถามที่บ้าง กับบุคคลอื่น ๆ ทั้งที่เป็นพุทธสาวก หรือ เป็นผู้้นับถือลัทธิอื่น ๆ มาก่อน เช่น จิตตคฤหบดี อุคคคฤหบดี อุคคคฤหบดี หัตถกอาฬวกอุบาสก อนาคตนิมิตกเศรษฐี ผู้วิจัยจะนำเรื่องราวของท่านเหล่านี้ที่ได้แสดงบทบาทด้านนี้ไว้เพื่อศึกษาต่อไป

จิตตคฤหบดี นอกจากจะมีศรัทธาถวายทาน ให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ และ สร้างเสนาสนะสถานไว้ในพระพุทธศาสนาแล้วท่านยังได้แสดงธรรมอันเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่บุคคลอื่น ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมยิ่งขึ้น ท่านจะใช้เวลากายหลังจากที่ได้ทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เสร็จแล้วสนทนาธรรมกับพระสงฆ์อยู่เสมอ ๆ ครั้งหนึ่งท่านได้ถามปัญหาธรรมกับพระสงฆ์ที่นิมนต์มาฉันที่บ้านถึงเรื่องความต่างแห่งธาตุกับพระเถระผู้เป็นหัวหน้า แต่พระเถระไม่ตอบแม้ว่าจะถูกถามถึง 3 ครั้งก็ยังไม่ตอบในที่สุดท่านอัสสิหัตตะจึงอาสาตอบคำถามแทน ท่านได้สนทนาธรรมกับท่านเศรษฐีโต้ตอบกันไปโต้ตอบกันมาทำให้ผู้อยู่ในที่ประชุมนั้นเกิดความรู้อึ้งในธรรมะยิ่งขึ้น<sup>21</sup>

ครั้งหนึ่งท่านได้แสดงธรรมแก่เจลกักสสปะปริพพาชกผู้เป็นสหายฟัง สามารถทำให้อเจลกักสสปะปริพพาชกเกิดความเลื่อมใสได้ยอมละทิ้งลัทธิที่ตนเองนับถือมานาน ประกาศตนเป็นอุบาสกภายหลังต่อมาได้ขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา<sup>22</sup>

ครั้งหนึ่งท่านได้สนทนาปราศรัยกับนิครนถ์นาฏบุตร ๆ ได้ถามท่านว่า ท่านเชื่อต่อพระพุทธเจ้าว่า สมาธิไม่มีวิตก วิจารณ์อยู่ ความดับวิตกวิจารณ์อยู่ ท่านตอบว่าท่านไม่เชื่อต่อพระพุทธเจ้าในเรื่องดังกล่าวนั้น นิครนถ์ถามปัญหาเรื่องเดียวกันนี้หลายข้อในที่สุดนิครนถ์ได้กล่าวหาท่านเป็นคนไม่ซื่อตรง ท่านจึงได้แสดงเหตุผลอันเป็นธรรมให้ฟัง ทำให้พวกนิครนถ์เกิดความเข้าใจในธรรมและมีความละอายไม่อาจจะโต้ตอบกับท่านได้ เพราะละอายต่อคำพูดของตนจึงพาบริวารหลีกหนีไป<sup>23</sup>

<sup>21</sup> ส. สพ. 18 / 537 / 147.

<sup>22</sup> ส. สพ. 18 / 580 - 582 / 370 - 372.

<sup>23</sup> ส. สพ. 18 / 577 - 579 / 67 - 369.

อุคคกฤหบดีชาวเมืองเวสาลีและอุคคกฤหบดีชาวเมืองหัตถิคาม ท่านทั้งสองหลังจากประกาศตนเป็นอุบาสกแล้วได้ตั้งใจปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมที่ดั่งงามมาโดยตลอดจนได้รับยกย่องไว้ในเอตทัคคะและท่านทั้งสองดำรงตนอยู่ในศีลธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างสม่ำเสมอ พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่เหล่าภิกษุว่า ท่านทั้งสองเป็นอุบาสกผู้มีธรรมที่อัศจรรย์ 8 ประการ\* ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนเลย พวกภิกษุที่ได้ฟังแล้วเกิดมีความสงสัยในธรรม 8 ประการนั้น วันหนึ่งภิกษุรูปหนึ่งได้ไปบิณฑบาตที่บ้านของท่านจึงถามธรรมที่อัศจรรย์ 8 ประการที่ท่านสงสัยท่านได้แสดงธรรมที่อัศจรรย์ทั้ง 8 ประการนั้นให้ฟังโดยละเอียด ทำให้ภิกษุมีความเข้าใจในธรรมดังกล่าวนั้นจนหมดความสงสัยได้<sup>24</sup>

หัตถกอุบาสก ชาวเมืองอาฬวี พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่อัศจรรย์ 7 ประการ\*\* พวกภิกษุฟังแล้วยังมีความสงสัย ภายหลังได้ฟังธรรม 7 ประการนั้นจากหัตถกอุบาสกพวกภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าใจในธรรมทั้ง 7 นั้นอย่างแจ่มแจ้ง

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้แสดงธรรมแก่พวกอัญญาเคียรถียปริพาชกเรื่อง ทิฎฐิ 10 ประการ เช่น เห็นว่าโลกเที่ยง...เห็นว่าโลกไม่เที่ยง...สิ่งนั้นเท่านั้นจริง...สิ่งอื่นเปล่า...โลกมีที่ สุด...โลกไม่มีที่ สุด...ที่พวกเขายืนยันและยึดถือกันว่า ทิฎฐิเหล่านั้นไม่เที่ยงเป็นทุกข์...โดยมีใจความว่า ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้วเกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์เราเห็นสิ่งนั้นด้วยปัญญาอัน

\* ธรรมที่อัศจรรย์ของอุบาสก 8 ประการ คือ

1. เห็นพระพุทธเจ้าแต่ไกลก็เลื่อมใส
2. เมื่อเข้าไปใกล้ ได้ฟังอนุพุทธทักทายและอริยสัจ 4 ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง สมาทานสิกขาบท มีพรหมจรรย์เป็นที่ 5
3. ท่านมีภรรยาสาว 4 คน จึงแจ้งให้นางทราบ ว่า ท่านสมาทานสิกขาบทมีพรหมจรรย์เป็นที่ 5 ผู้ใดปรารถนาจะอยู่ถึงงษ์ทรัพย์ทำบุญไป หรือจะพาไปสู่ตระกูลญาติของตน หรือต้องการให้เรายกให้แก่บุรุษคนใดก็ได้ ภริยาคนแรกจึงแจ้งความประสงคิให้ยกตนแก่บุรุษผู้มีชื่อเสียงอย่างนั้น ท่านก็ยกให้ไปไม่มีจิตคิดปกติ
4. โภคทรัพย์ในตระกูลของตนถือว่าเป็นสาธารณะสำหรับผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม
5. เข้าไปหาภิกษุด้วยความเคารพ
6. ถ้าท่านแสดงธรรมก็ฟังธรรมด้วยความเคารพ ถ้าท่านไม่แสดงธรรมท่านก็แสดงธรรมภิกษุ
7. มีเทวคามาบอกว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ตนก็จะตอบว่า ท่านจะบอกหรือไม่บอกก็ตาม พระพุทธเจ้าตรัสธรรมไว้ดีแล้ว จิตของตนไม่ฟูเพราะเหตุที่เทวคามาหาหรือเพราะได้พูดกับเทวคา
8. ท่านละสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ประการได้แล้ว ( อภ. อฏฐก. 23 / 111 / 211-215 )

<sup>24</sup> อภ. อฏฐก. 23 / 111 - 112 / 211 - 219.

\*\* ธรรมที่อัศจรรย์ 7 ประการ หรือ เรียกว่า อริยทรัพย์ 7 ประการ ก็ได้ คือ มีศรัทธา มีศีล มีหิริ มีโอตตปปะ เป็นพหูสูตร มีจาคะ มีปัญญา. ( อภ. อฏฐก. 23 / 133 / 220 )

ชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ทั้งรู้อุปายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งสิ่งนั้นอย่างขอดีเยี่ยม ตามเป็นจริง”<sup>25</sup>

เมื่อท่านแสดงธรรมจบ พวกปริพพาชกเกิดความเลื่อมใสและพากันนั่งกัมหนานิ่งมีความเกื้อเงินเพราะละอายต่อคำพูดของตนที่พูดไป จึงไม่อาจจะโต้ตอบกับท่านได้ในที่สุดก็หลีกหนีไป

วัชชียามาหิตคฤหบดี แสดงธรรมแก่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพพาชกเรื่องการบำเพ็ญตบะที่พวกเขาสงสัยว่า “พระพุทธเจ้าทรงตบะทุกอย่าง เข้าไปคำ เข้าไปว่าร้าย ผู้มีตบะ ผู้เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมอง” ท่านได้แสดงให้พวกอัญญเดียรถีย์เห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ตบะตบะทุกอย่าง ไม่เข้าไปนั่งใกล้ ไม่เข้าไปว่าร้ายผู้มีตบะ ผู้เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมอง พระองค์ทรงตบะที่ควรตบะ สรรเสริญคนผู้ควรสรรเสริญ ทรงเป็นผู้ตรัสจำแนกตามเหตุผล ไม่ตรัสแง่เดียว

ท่านได้แสดงธรรมแก่ชอกกล่าวหาที่พวกอัญญเดียรถีย์ใส่ร้ายพระพุทธเจ้าว่าทรงแนะนำในทางฉิบหาย เป็นผู้ไม่มีบุญญา โดยใจความว่า “พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่าสิ่งนี้เป็นกุศล สิ่งนี้เป็นอกุศล พระองค์ทรงมีบุญญา พระองค์มิใช่ผู้แนะนำทางฉิบหาย ไม่ใช่ผู้ไม่มีบุญญา”<sup>26</sup>

เมื่อท่านแสดงธรรมจบลง พวกอัญญเดียรถีย์ปริพพาชกเกิดความเข้าใจและได้นั่งกัมหนานิ่งไม่อาจโต้ตอบได้เพราะมีความละอายต่อคำพูดที่ได้กล่าวไว้จากนั้นต่างก็พากันหนีไป

ข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าอุบาสกได้ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระสงฆ์ โดยการแสดงธรรมบ้าง สนทนาธรรมบ้าง การโต้ตอบธรรมะกันบ้าง ถือว่าเป็นการช่วยพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงสืบต่อมา เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่อุบาสกได้กระทำไว้

#### 2.4 บทบาทในด้านการชักนำคนไปวัดเพื่อฟังธรรม

การชักนำผู้คนไปฟังธรรม เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่อุบาสกได้กระทำเพื่อสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาไว้ จากการศึกษาพบว่า มีบุคคลหลายคนที่ได้ฟังธรรมเพราะการชักนำของอุบาสก การที่บุคคลนับถือพระพุทธศาสนาและนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัตินั้นหมายถึงว่า พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง เพราะหลักธรรมที่สำคัญ ๆ อันเป็นหลักของพระพุทธศาสนาจะได้รับการสืบทอดต่อไป อุบาสกผู้มีบทบาทด้านนี้ที่ทำอยู่บ่อยครั้งคือ พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังจากที่ทรงพาบริวารไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่สวนตาลหนุ่มชื่อ ลัญจวัน กระทั่งบริวารประกาศตนเป็นอุบาสกและได้บรรลุนิพพานเป็นจำนวนมาก ครั้งหนึ่งพระนางเขมาอัครมเหสีของพระองค์เป็นผู้ล้มลงในรูปร่างของตน ไม่ปรารถนาจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

<sup>25</sup> อจ. ทสก. 24 / 93 / 198 - 202.

<sup>26</sup> อจ. ทสก. 24 / 94 / 202 - 206.

เพราะพระนางได้สดับฟังว่า พระพุทธเจ้าตรัสเตือนโทษของรูปไว้ พระเจ้าพิมพิสารจึงหาวิธีจะพานางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม ได้สั่งพวกนักกวีแต่งเพลงขับพรรณาคความงามของพระเวฬุวัน เมื่อเหล่านักฟ้อนรำขับเพลงพระนางได้ฟังแล้วมีความปรารถนาจะไปพระเวฬุวัน เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ได้เนรมิตสตรีรูปงามให้พระนางเห็นแล้วทรงทำให้รูปนั้นเปลี่ยนสภาวะไปตามลำดับจนเหลือแต่ร่างเพียงกระดูกพระนางดูเห็นแล้วเกิดความสลดใจคิดว่าในรูปนี้ไม่มีสาระอยู่เลย และเมื่อได้ฟังธรรมแล้วพระนางได้บรรลุโศคาปัตติผล<sup>27</sup>

อีกครั้งหนึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้สั่งให้พสกนิกรจำนวน 80,000 ตำบลมาประชุมกันเพื่อรับฟังโอวาทและอุบายการปกครองบ้านเมือง เวลาเดียวกันนั้นได้ส่งสาส์นไปถึงเศรษฐีสุภะบิดาของ โสณ โกฬวิริยะให้นำบุตรของตนมาเฝ้าเพราะมีพระประสงค์จะดูฝ่าเท้าที่ประหลาดของเขา เมื่อโสณโกฬวิริยะเข้าไปเฝ้าพระราชาก็ทอดพระเนตรเห็นฝ่าเท้าแล้วจึงได้ชี้แจงนโยบายการบ้านการเมืองให้ฟัง จากนั้นส่งพวกพสกนิกรไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมและโอวาท โสณโกฬวิริยะเมื่อฟังพระธรรมจบได้บรรลุโศคาปัตติผล ท่านคิดว่าผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์เป็นการยากจึงทูลขอบวช ภายหลังได้บรรลุเป็นพระอรหันต์<sup>28</sup>

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สนทนากับหมู่พระราชชา 4 พระองค์เรื่องกามคุณว่า อะไรเป็นยอดของกามคุณ พระราชาเหล่านั้นตอบว่า รูป...เสียง...กลิ่น...รส...โผฏฐัพพะว่าเป็นยอดของกามคุณ แต่ก็หาข้อสรุปตกลงกันไม่ได้ พระองค์จึงได้ชักชวนให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม และทูลถามปัญหาเมื่อได้ฟังธรรมแล้วก็หมดความสงสัยมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเลิกการดื่มหลงในกามคุณอีกต่อไป<sup>29</sup>

## 2.5. บทบาทในด้านการทูลขอให้มีพุทธานุญาต

ลักษณะถือว่าเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสื่อมแก่พระพุทธศาสนา เมื่อผู้ใดล่วงละเมิดจะต้องปรับโทษไปตามความผิดที่ล่วงละเมิดนั้นหนักบ้าง เบาบ้าง ลักษณะบางข้อทำให้เกิดความลำบากแก่ภิกษุสงฆ์ เนื่องจากได้รับความลำบากมาก อุบาสกในฐานะผู้ให้การอุปถัมภ์ได้มองเห็นความลำบากของพระสงฆ์เช่นนั้นจึงได้ทูลขอให้มีพุทธานุญาตในสิ่งที่จำเป็นขึ้น บางข้อเป็นผู้ทูลขอด้วยตนเอง บางข้อให้พระสงฆ์เป็นผู้เรียนความประสงค์ของตนแก่พระพุทธเจ้า จนในที่สุดพระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้ตามที่ประสงค์ขอไว้ เช่น

<sup>27</sup> ธ. อ. 8 / 20 / 21.

<sup>28</sup> วินย. มทา. 5 / 2 / 5 - 8.

<sup>29</sup> ส. สกถ. 15 / 359 - 361 / 116 - 118.

### พุทธานุญาตเรื่องเสบียงเดินทาง

เสบียงเดินทาง คือ สิ่งของที่ใช้ในเวลาเดินทางเพื่ออำนวยความสะดวกและทำให้สามารถไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ อุบาสกผู้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้แก่พระสงฆ์มีเสบียงทางได้ คือ

ท่านเมณฑกเศรษฐีเห็นว่าภิกษุสงฆ์เดินทางไกลต้องผ่านที่กัณดารซึ่งไม่มีน้ำ อาหาร หรือมีแต่หาได้แสนลำบาก จึงทูลขอพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์มีเสบียงเดินทางได้เพื่อช่วยเหลือท่านเหล่านั้นให้สะดวกในการเดินทางพระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยกับเรื่องที่ยุททขยจึงทรงอนุญาตโครส 5 อย่าง คือ นมสด นมส้ม เปรียง เนยข้น เนยใส และเสบียงเดินทางแก่ภิกษุสงฆ์ ได้ตรัสว่า

มีอยู่ภิกษุทั้งหลาย หนทางกัณดารอตัดค้ำน้ำ อตัดค้ำอาหาร ภิกษุไม่มีเสบียงจะเดินทางไปทำไม่ได้ง่าย เราอนุญาตให้หาเสบียงได้ คือ ภิกษุต้องการข้าวพึงแสวงหาข้าวสาร ต้องการถั่วเขียว..ถั่วราชมาศ..เกลือ..น้ำอ้อย..น้ำมัน..ต้องการเนยใส พึงแสวงหาเนยใส<sup>30</sup>

### พุทธานุญาตเรื่องคหบดีจิวร

ผ้าไตรจิวรเป็นบริวารที่สำคัญที่พระสงฆ์ต้องใช้สอย แต่เดิมมาพระสงฆ์เวลาจะทำจิวรจะต้องเสาะแสวงหาผ้าตามป่าตามเขาตามป่าช้าหรือตามกองหยากเยื่อที่มนุษย์ทิ้งแล้วมาทำความสะอาดแล้วจัดทำเป็นจิวรไว้ห่มห่ม ทำให้ได้รับความลำบากในการแสวงหาผ้าเพราะบางท้องที่แม้เศษผ้าก็หาได้ยาก พระสงฆ์ได้ปฏิบัติกันเช่นนี้มาโดยลำดับเพราะในตอนนั้นพระพุทธเจ้ายังไม่อนุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าจิวรจากทายกหรือคหบดีผู้ยินดีถวายให้ ดังนั้นอุบาสกจึงมีบทบาทในการทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าไตรจิวรได้ อุบาสกผู้นั้น คือ หมอชีวกโกมารภัจจ์ มีเรื่องเล่าไว้ว่า

หมอชีวกโกมารภัจจ์ ได้รับพระราชทานผ้าเนื้อดีคู่หนึ่งจากพระเจ้าจัมพปชโชตเป็นค่าจ้างที่ถวายการรักษาให้หายจากอาพาธ ท่านมองเห็นว่าผ้าคู่นี้คู่ควรแก่พระพุทธเจ้า แต่ในขณะนั้นยังไม่มีพุทธานุญาตเรื่องคหบดีจิวร\* ท่านจึงได้ทูลขออนุญาตคหบดีจิวรแก่พระภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงเห็นชอบด้วยเพราะพระสงฆ์จะได้มีผ้าจิวรผลัดเปลี่ยนบ้างจึงได้ตรัสอนุญาตว่า“ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตคหบดีจิวร รูปโคปรารณางงถือผ้าบังสุกุล รูปโคปรารณางงยนิคคหบดี

<sup>30</sup> วินย. มหา. 5 / 85 / 118 - 121.

\* คหบดีจิวร มี 6 ชนิด คือ จิวรทำด้วยเปลือกไม้ จิวรทำด้วยฝ้าย จิวรทำด้วยไหม จิวรทำด้วยขนสัตว์ จิวรทำด้วยป่าน จิวรทำด้วยของเจือกัน ( วิ. มหา. 5 / 139 / 193 )

จิ๋ว แต่เราสรรเสริญการยินดีด้วยปัจจัยตามมตามได้<sup>31</sup>

ตั้งแต่นั้นมาพระสงฆ์จึงได้มีผ้าไตรจีวรเพิ่มขึ้นมาเพราะพุทธานุญาตข้อนี้

#### พุทธานุญาตเรื่องที่ตั้งกรรมและเรือนไฟ

ที่ตั้งกรรมและเรือนไฟ คือ สถานที่มีไว้เพื่อบรรเทาและผ่อนคลายอิริยาบถที่เกิดขึ้น เพราะความอึดอัดและอาพาธเนื่องจากร่างกายได้รับสิ่งของมากเกินไปหรือร่างกายเกิดความเมื่อยล้า เพราะทำการงาน อุบาสกได้ทูลขอไว้ พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตในเรื่องนี้เพราะเห็นว่ามีความจำเป็นสำหรับพระสงฆ์ มีเรื่องเล่าไว้ว่า

สมัยหนึ่งพวกอุบาสกอุบาสิกาในนครเวสาลีได้ทำภัตตาหารถวายพระภิกษุสงฆ์ด้วยอาหารอย่างดีและประณีตพระภิกษุสงฆ์ได้ฉลองศรัทธาฉันมากเกินไปจึงทำให้เกิดโรคมามากมาย หมอชีวกได้เห็นสภาพของพระภิกษุสงฆ์แล้วเกิดความเห็นใจ นึกในใจว่า ถ้าภิกษุสงฆ์เหล่านี้ได้ที่ จกรรมและเรือนไฟจะทำให้อาพาธมีน้อยลง จึงได้ทูลขออนุญาตให้มีที่ตั้งกรรมและเรือนไฟแก่ภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตตามที่ทูลขอ<sup>32</sup>

#### พุทธานุญาตเรื่องสระน้ำ

แต่ก่อนพระภิกษุสงฆ์ไม่มีสระน้ำเป็นท่าอาบน้ำจึงได้รับความลำบาก อุบาสกคนหนึ่ง ประสงค์จะสร้างสระน้ำ จึงแจ้งความประสงค์ของตนแก่ภิกษุให้นำไปกราบเรียนพระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์ทรงเห็นชอบด้วยจึงทรงอนุญาตสระน้ำแก่พระภิกษุสงฆ์<sup>33</sup>

#### พุทธานุญาตเรื่องดอกไม้ของหอม

ครั้งหนึ่งพวกชาวบ้านได้นำของหอมและดอกไม้ไปวัดเพื่อบูชาพระสงฆ์ได้นำไป ประเคนพระสงฆ์แต่พระสงฆ์รังเกียจไม่ยอมรับประเคนเพราะเครื่องในข้อบัญญัติ ทำให้พวกชาวบ้านน้อยใจได้กล่าวตำหนิ และได้กราบทูลเรื่องราวนั้นแก่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์ก็ทรงเห็นว่าการที่บุคคลผู้มีศรัทธานำดอกไม้ของหอมมาถวาย ภิกษุไม่รับประเคนไว้นั้นเป็นสิ่งไม่เหมาะสม เพราะเป็นการทำศรัทธาให้เสื่อมไปจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุรับดอกไม้และของหอมไว้ได้ ได้ตรัส อนุญาตไว้ว่า " ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้รับของหอมแล้วเจิมไว้ที่บ้านประตูหน้าต่าง ให้รับดอกไม้แล้ววางไว้ในส่วนข้างหนึ่งในวิหาร " <sup>34</sup>

<sup>31</sup> วินย. มหา. 5 / 135 / 191.

<sup>32</sup> วินย. จุล. 7 / 78 - 79 / 29 - 30.

<sup>33</sup> วินย. จุล. 7 / 101 / 37 - 38.

<sup>34</sup> วินย. จุล. 7 / 105 / 39.

### พุทธานุญาตเรื่องเสนาสนะ

เสนาสนะเป็นปัจจัยสำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพทั้งของคฤหัสถ์และบรรพชิตแต่ก่อนพระพุทธเจ้ายังมีได้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์มีเสนาสนะเป็นที่อาศัย ดังนั้นผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น โคนต้นไม้บ้าง ซอกภูเขาบ้าง ถ้ำบ้าง ก็ได้รับความไม่สะดวกบางครั้งก็ได้รับความลำบากเพราะต้องทนต่อสู้กับสภาวะของธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงอุบาสกคือเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์เป็นผู้ทูลขออนุญาตให้ภิกษุมีเสนาสนะได้ เสนาสนะที่ทรงอนุญาตมีอยู่ 5 ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ<sup>35</sup>

จากการที่อุบาสกได้ทูลขอให้มีพุทธานุญาตในข้อนี้ นั่นเองจึงทำให้พระภิกษุสงฆ์มีเสนาสนะเป็นที่พักอาศัยเป็นที่เป็นที่ทางจนกระทั่งได้รับความสะดวกขึ้นมาจนถึงยุคสมัยหลังพุทธกาล

### 2.6 บทบาทในด้านการช่วยเหลือสังคม

นอกจากที่ได้มีบทบาทต่าง ๆ ดังที่ได้แสดงซึ่งเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงแล้ว ในด้านอื่น ๆ อุบาสกได้กระทำไว้เหมือนกันคือ บทบาทในการช่วยเหลือสังคม ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและความสงบสุข อุบาสกหลาย ๆ ท่านที่ได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคม หรือที่เรียกว่า สังคมสงเคราะห์ คือการให้ความช่วยเหลือบุคคลผู้ยากไร้หรือได้รับความลำบากให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นคือมีอาหาร มีที่พักอาศัย มีงานทำ มีเสื้อผ้าใส่ มีคนคอยดูแลเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ปาวาริกเศรษฐี กุกกุฏเศรษฐี ภัททวดีเศรษฐี ทุกคนต่างก็มีบริวารที่ต้องคอยดูแลโดยได้มอบงานให้ทำอยู่ภายในบริเวณบ้านของตนเองเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่บุคคลผู้ที่เข้ามาขออาศัยนั้นเป็นคนยากจนไร้ที่พึ่งพิง เมื่อพวกเขาเข้ามาอาศัยอยู่เป็นบริวารโดยการอนุเคราะห์ของท่านเหล่านั้นจึงทำให้มีงานทำไม่ว่างานเป็นการแก้ปัญหาสังคมไปด้วยและในขณะเดียวกันก็เป็นการช่วยเสริมสร้างบารมีให้แก่อุบาสกผู้ให้การช่วยเหลือได้ แสดงบทบาทในด้านการสังคมสงเคราะห์อย่างเต็มที่อุบาสกผู้มีฐานะเป็นเศรษฐีนอกเหนือจากที่ช่วยอุปการะผู้คนที่ยากไร้ที่มาขอพึ่งพิงให้มีงานทำและมีอาหาร เครื่องอุปโภค บริโภคแล้ว ยังได้จัดสร้างโรงทานใช้เป็นสถานที่แจกของไว้ตามประตูบ้านของตนใครที่ขัดสนหรือได้รับความเดือดร้อนก็สามารถไปพึ่งพิงขออาศัยฝากปากฝากท้องและชีวิตยังสถานที่แห่งนี้ได้โดยมีเจ้าหน้าที่คอยให้การดูแลในการแจกเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อทุกคนที่มาขอให้ได้รับสิ่งของเสมอเหมือนกัน ใครโกหกหรือรับเงินก็จะถูกเจ้าหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนดังเช่น ที่โรงทานของภัททวดีเศรษฐี มีเศรษฐีผู้ประสพเคราะห์กรรมชื่อโฆสกะพร้อมด้วยภริยาและลูกสาว ได้มาพึ่งโรงทานของท่าน

<sup>35</sup> วินย. จุล. 7 / 200 / 86.

เศรษฐี ตอนแรกธิดาของเศรษฐีไปรับอาหารมาเพื่อคน 3 คน ได้นำมา 3 ส่วนแต่ภายหลังลดลงเหลือเพียง 1 ส่วน เพราะพ่อแม่ได้ทำกาละคือตายไปแล้ว เจ้าหน้าทีคนแจกภัตรจางานได้และเห็นว่านางรับภัตรผิดสังเกตจึงทำการไต่สวน ที่แรกก็คิดว่าธิดาเศรษฐีเป็นคนไม่รู้จักรับความละอายไม่รู้ประมาณตนด้วยคำพูดต่าง ๆ นานา ๆ ซึ่งข้อความตรงนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความยุติธรรมที่ผู้รับจะต้องได้รับในส่วนที่เหมาะสมจะรับมากเกินประมาณไม่ได้ซึ่งเป็นการบอกให้ทราบว่าทุกคนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องครองตนอยู่ในศีลธรรมไม่ทำตนเป็นคนเห็นแก่ตัวมากเกินไปและทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังนั้นผู้รับจึงต้องมีความตระหนักถึงหลักความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ภายหลังจากที่ได้สอบสวนแล้วจึงได้ทราบความจริงเจ้าหน้าที่ของเศรษฐีจึงยินดีรับเอานางไปเป็นบุตรบุญธรรมและในโรงงานของท่านเศรษฐีทั้งหลายมีเหล่าคนจน วมิพัก ขาดจากผู้ยากไร้ แม้กระทั่งคนเดินทาง คนกำพร้า ไปรับบริการบริจาคทุก ๆ วัน บทบาทที่เศรษฐีเหล่านั้นได้สร้างโรงงานแจกของเช่นนี้เป็นการสงเคราะห์สังคมไม่ให้เกิดปัญหาของสังคมขึ้นได้เนื่องจากแต่ละคนมีอาหารมีเครื่องอุปโภคและบริโภคอย่างพอเพียงต่ออติภาพของตนจึงเป็นการช่วยสังคมให้มีความสงบสุขอยู่ได้ เพราะบทบาทของเศรษฐีทั้งหลายที่ประกาศตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาแล้วทั้งสิ้น

จากการศึกษาบทบาทของอุบาสกที่กระทำไว้เพื่อเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้นได้ข้อสรุปดังนี้

1. เป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอยู่ต่อไปได้ เช่น ได้ถวายจตุปัจจัยอุปถัมภ์พระสงฆ์ และได้มีส่วนร่วมในการบัญญัติพุทธาณุญาตที่เป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์เพราะเป็นผู้ทูลขออนุญาตต่อพระพุทธเจ้าเองบ้างให้พระสงฆ์เป็นผู้นำความประสงค์ของตนไปทูลขออนุญาตบ้าง
2. ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาแนะนำบุคคลอื่น ๆ ที่มีความเห็นผิดให้มีความเห็นที่ถูกต้องตามหลักคำสอนที่ดั้งงามจนเกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย
3. ช่วยปกป้องภัยของพระพุทธศาสนาไว้ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และ อธิกรรมที่เกิดขึ้นอันเป็นสาเหตุให้เกิดความเสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนาไว้หลายครั้ง
4. มีส่วนร่วมในการรื้อกรองพระธรรมวินัย อันเป็นคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาโดยให้การอุปถัมภ์ในสิ่งที่สามารถกระทำได้
5. ช่วยสงเคราะห์ประชาชนผู้ยากไร้ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และ มุ่งงานทำตามกำลังความสามารถส่งผลทำให้สังคมมีความสุขไม่เกิดปัญหาทางสังคมขึ้น



ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นบทบาทสำคัญของอุบาสกที่ได้กระทำไว้ต่อพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ จึงเป็นเสมือนเกราะที่คอยคุ้มกันให้พระพุทธศาสนารอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ จนอยู่รอดมาได้ถึงปัจจุบันนี้ จึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าอุบาสกเป็นกลุ่มสาวกที่มีบทบาทสำคัญมากไม่แตกต่างไปจากภิกษุและภิกษุณี ในการช่วยจรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและแพร่หลายสืบต่อไปได้